

INEFICACITATEA CONTRACTULUI DE TRANZACȚIE

Ion DĂNOI, lector univ., dr.
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Corneliu VRABIE, lector univ., dr.
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

***Résumé:** Dans toutes les législations modernes, on trouve une disposition substantiellement identique: la convention est la loi des parties. La liberté de conventions est, parmi les droits de l'homme, le plus universellement reconnu. Cependant, nul n'osera prétendre que cette liberté est absolue et que l'homme peut convenir selon son bon plaisir. Ce serait l'anarchie. La loi naturelle et le législateur dirigent cette liberté en fixant des normes directives, protectrices des intérêts tant généraux que particuliers des citoyens. Mais pour que la volonté du législateur ne reste pas lettre morte, celui-ci leur a apposé une sanction: l'inefficacité des conventions qui leur sont contraires. Telle est l'origine juridique de la nullité des contrats.*

***Mots-clés:** convention, liberté, inefficacité, nullité.*

Nulitatea contractului de tranzacție

Prin nulitate se înțelege o sancțiune de drept civil, care suprimă, în măsura stabilită prin hotărâre judecătorească, efectele actului juridic (contractului de tranzacție), potrivit scopului urmărit de dispozițiile legale referitoare la condițiile sale de validitate[1].

Inseparabilă de statutul actului juridic, contractului de tranzacție, deficitar, nulitatea subzistă latent până la data hotărârii judecătorești menită să-l desființeze în parte sau în totalitate. Perioada interimară, de provizorat, ce începe concomitent cu nașterea operațiunii imperfecte (*negotium*), este urmată în mod obișnuit de intervenția organului de jurisdicție, care dispune anularea. Rezultă astfel, că acțiunea nulității constă inițial în efecte potențiale[2]; ea produce consecințe operative, radicale, de abia în faza contencioasă.

După o altă opinie nulitatea reprezintă ineficacitatea unui act juridic, adică nevalabilitatea sa. Un act juridic este nul, atunci când există în mod material, însă nu poate produce efecte juridice, fiindcă legea nu-i recunoaște validitatea[3].

În perioada interimară, de provizorat, actul juridic (contractul de tranzacție) imperfect dăinuie ca titlu exterior. Deși viciat, el produce de fapt efectele normale, care îi sunt inerente, ca și cum ar pe deplin valabil. Ca atare, nimic nu împiedică un început de executare sau chiar îndeplinirea integrală de către părți a obligației

asumate.

Totodată contractul de tranzacție deja încheiat se bucură *media tempora* de prezumția de validitate. Desigur, numai o aparență de existență legală, totuși îndestulătoare pentru a o înscrie, prin materialitatea și prin consecințele ei, în circuitul civil.

În fine, în faza interimară este cu puțință ca părțile să procedeze, din proprie inițiativă, la validarea actului juridic. Intrarea subsecventă în legalitate are ca rezultat să preîntâmpine o eventuală nimicire, pe care nulitatea latentă o prevestește. Mai mult decât atât, sancțiunea potențială a desființării poate, uneori, să devină inefficientă, rămânând fără obiect, prin însăși prelungirea existenței actului juridic deficitar până la împlinirea termenului de prescripție extinctivă.

Potrivit finalității care o definește, nulitatea intervine eficient și radical în faza judiciară, pentru a restabili preeminența legii temporar încălcate prin manifestarea de voință a subiectului de drept.

În ceea ce privește contractul de tranzacție, nulitatea acestuia operează potrivit temeiurilor generale de nulitate a actelor juridice prevăzute în Cartea întâi, Titlul III, Capitolul III din Codul civil. Art. 1334 alin. 1 C. civ. stipulând că „tranzacția poate fi declarată nulă pentru temeiurile generale de nulitate a actelor juridice”.

Teoria generală a nulităților actului juridic definește două feluri de nulități: nulitatea *absolută* și nulitatea *relativă* sau *anulabilitatea*.

Nulitatea *absolută* sau *deplin drept*[4], este ceea ce lovește un act (contract de tranzacție) care încalcă o prohibiție legală, sancționată cu nulitatea, în special o dispoziție de ordine publică. Această sancțiune intervine pentru a zădărnici efectele unui contract de tranzacție dacă:

- este lipsit de un element esențial de fond care îi condiționează formarea (consimțământ, obiect, cauză);
- voința de al încheia emană de la o persoană fizică lipsită de capacitatea de folosință;
- încalcă cerințe de formă instituite *ad validitatem*;
- contravine unor dispoziții legale imperative, ordinii publice sau bunelor moravuri.

Nulitatea absolută a contractului de tranzacție poate fi invocată, de orice persoană care are un interes născut și actual; instanța de judecată o invocă din oficiu – potrivit dispozițiilor, în materie generală, art. 217 alin. 1 C. civ. Acest contract este, deci, nul *erga omnes*.

Din nulitatea absolută a contractului de tranzacție rezulă următoarele caractere:

➤ Nulitatea este imediată: ea lovește contractul de tranzacție de la început, așa că, cu toată aparența sa materială, tranzacția nu are nici un moment vre – o validitate juridică și de la început nu poate produce nici un efect valabil; părțile

se pot socoti de la început libere, nelegate prin tranzacție;

➤ Ca un corolar al caracterului precedent, se spune că judecătorul, căruia i se cere să se pronunțe asupra validității contractului de tranzacție, când îl declară nul, nu face altceva decât să *recunoască* nulitatea care există deja de la început dar nu anulează el tranzacția; contractul de tranzacție era nul pe baza legii, în virtutea unei nulități exprese sau tacite rezultată din lege, iar judecătorul se mulțumește să *constate* acest lucru. De fapt, judecătorul nu deteriorează contractul, care era deteriorat de la început. De aceea nulitatea absolută se mai numește nulitate *de plin drept* sau *de drept*. După acest sistem, acțiunea pentru anularea tranzacției pare a fi nu atât o acțiune în nulitate propriu zisă, cât o acțiune în recunoaștere a nulității.

➤ Acțiunea în constatarea nulității absolute este imprescriptibilă (art. 217 alin. 3 C. civ.). Astfel, nulitatea absolută nu se poate prescrie, adică contractul de tranzacție nul nu poate deveni niciodată valabil, oricât timp ar trece de la constituirea sa, deoarece nu se poate admite ca ceea ce este oprit de lege, să devină valabil prin trecerea timpului.

➤ Nulitatea nu mai poate fi acoperită, adică înlăturată prin confirmarea (ratificarea) uneia sau ambelor părți sau altei persoane interesate. Tranzacția nulă rămâne nulă, și nici o ratificare individuală nu-i mai poate da validitate. Într-adevăr, din moment ce orice persoană interesată poate invoca nulitatea, nu se poate admite ca o singură persoană să dea validitate tranzacției prin simpla sa confirmare, căci atunci ar lipsi pe toate celelalte de dreptul ce-l au de a se prevala de nulitate. Acțiunea în nulitate aparținând tuturor interesaților, iar nu unei singure persoane, o singură persoană poate cel mult renunța la propriul ei drept de a cere nulitatea, confirmând tranzacția dar nu poate renunța la dreptul altuia, și confirmarea sa nu poate influența acest drept. De altfel, cum de cele mai multe ori nulitatea absolută este întemeiată pe un motiv de ordine publică, confirmarea nu leagă validitatea nici chiar față de autorul confirmării, fiindcă legea, în virtutea art. 220, nu poate recunoaște eficacitatea unei voințe care încalcă o dispoziție de ordine publică.

Nulitatea relativă, menită să ocrotească prioritar interese individuale, sancționează, în principiu deficiențele contractului de tranzacție mai puțin grave decât lipsa elementelor sale constitutive. Nulitatea relativă fiind aceea care lovește tranzacția făcută de către o persoană incapabilă sau a cărei voință a fost viciată.

Astfel, partea contractantă, care a încheiat contractul de tranzacție în stare de incapacitate sau sub influența unui viciu de consimțământ, are dreptul să exercite o *acțiune în nulitate* pentru a obține desființarea tranzacției anulabile. Cât timp această acțiune nu este exercitată, contractul produce efecte juridice normale; dar odată ce acțiunea este exercitată și admisă de justiție, contractul de tranzacție este desființat[5].

În cazul tranzacției judiciare ceea ce se atacă prin acțiunea în anulare este convenția părților (contractul de tranzacție) și pe cale de consecință va fi desființată și încheierea instanței care consfințește învoiala părților, conform principiului în

baza căruia anularea actului juridic inițial atrage anularea actului subsecvent (*resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis*) [6].

Acțiunea în anulare este mijlocul procedural prin care partea interesată cere în justiție desființarea retroactivă a unui act juridic lovit de nulitate relativă[7]. Această acțiune poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu (art. 218 alin. 1 C. civ.).

Temeiurile de nevaliditate ale tranzacției, sancționate cu nulitatea relativă, cuprind în mod normal viciile de consimțământ ale subiectului de drept (art. 227 – 229 C. civ.), lipsa sau restrângerea capacității sale de exercițiu, leziunea, interdicția de a dispune de un bun (art. 232 C. civ.).

Astfel tranzacția va fi desființată în situația în care, la încheierea ei, consimțământul uneia dintre părți a fost viciat prin eroare, dol sau violență, potrivit dispozițiilor articolelor 227, 228, 229 C. civ. aplicate în materia contractului de tranzacție. Însă tranzacția făcută prin eroare, violență sau dol nu este nulă de drept, ci dă loc numai acțiunii de nulitate. De la această regulă existând o excepție prevăzută de art. 1334 alin. 2 C. civ. potrivit căreia „eroarea de drept nu este temei de nulitate a tranzacției”.

Poate fi considerat ca viciu de consimțământ, în materia care ne interesează, eroarea cu privire la natură pagubei suferite, dar nu poate fi reținută ca atare eroarea asupra cuantumului prejudiciilor cauzate.

Tot pentru motiv de eroare în care se află una dintre părți se poate solicita anularea tranzacției și în cazuri cum ar fi:

- când tranzacția este fondată pe un titlu nul, părțile neștiind despre aceasta, esceptând faptul când părțile au acoperit în mod expres nulitatea (art. 1335 alin. 1 C. civ.);
- tranzacția este fondată pe un înscris ulterior recunoscut fals (art. 1335 alin. 2 C. civ.);
- când tranzacția s-a realizat asupra unui proces început în care s-a pronunțat o hotărâre judecătorească definitivă despre care părțile sau una dintre ele nu au știut (art. 1336 C. civ.).

În cazul în care părțile au încheiat un contract de tranzacție privind toate afacerile dintre ele (în vederea preîntâmpinării tuturor litigiilor dintre ele), descoperirea ulterioară a unui document care le era necunoscut nu este temei de nulitate a tranzacției, cu excepția cazului când a fost ascuns de una din părți sau, cu știința acesteia, de un terț (art. 1337 alin. 1 C. civ.). Dacă nu se dovedește că actele necunoscute și descoperite ulterior au fost ascunse de una din părți, tranzacția rămâne valabilă.

Acțiunea în anulare va fi acceptată dacă tranzacția a avut doar un obiect și dacă documentele descoperite dovedesc că una din părți nu avea nici un drept (art.

1337 alin. 2 C. civ.), de exemplu: o creanță a cărei plată se dovedește cu o chitanță descoperită după încheierea tranzacției; eroarea este motivul de nulitate în această ipoteză.

Dacă la încheierea unei tranzacții se fac greșeli de calcul (greșeli aritmetice), ele pot fi rectificate fără însă a putea constitui motiv pentru exercitarea acțiunii în anulare. Astfel potrivit dispozițiilor art. 1338 C. civ. „greșelile de calcul comise de una din părți la încheierea tranzacției nu păgubesc pe nici una din părți și urmează a fi reparate”.

În legătură cu nulitatea tranzacției, în literatura de specialitate se mai precizează că ea se întinde asupra întregului contract, acesta fiind format din clauze indivizibile, astfel încât nici o clauză nu poate fi suprimată sau schimbată fără anularea întregului contract[8].

Încheierile judecătorești care consfințesc tranzacția încheiată de părți pot fi atacate cu acțiuni în anulare și în situațiile în care consimțământul lipsește datorită unei erori obstacol, obiectul este ilicit sau imoral, cauza este ilicită sau imorală sau actul s-a încheiat în fraudă legii.

De asemenea, anularea unei tranzacții judiciare poate fi cerută și pentru dol sau violență, deși – mai ales în ultimul mod – este mai greu să poată fi viciat consimțământul uneia dintre părți.

Instanța de judecată sesizată cu o acțiune în anulare a unei tranzacții este obligată să pună în discuția contradictorie a părților motivele acțiunii și în consecință să administreze probele care se impun.

Motivele pentru invalidarea unui contract de tranzacție pot fi invocate atât atunci când acesta are natură extrajudiciară, cât și în cazul în care învoiala este consfințită într-o încheiere a instanței de judecată.

În pofida celor spuse anterior, partea contractantă și în genere persoana care are acțiunea în anulare, pot renunța la dreptul de a exercita acțiunea, adică pot confirma tranzacția anulabilă. Posibilitatea confirmării este unul din caracterele nulității relative. Astfel potrivit art. 218 alin. 2 C. civ. „nulitatea relativă poate fi acoperită prin voința expresă sau tacită a persoanei în al cărei interes este stabilită nulitatea. Voința de a confirma actul juridic lovit de nulitate trebuie să fie certă și evidentă”. Contractul de tranzacție confirmat devine, astfel, deplin valabil, fiindcă singura cauză de anulare care-l amenința dispăre.

Însă, pentru ca însăși confirmarea tranzacției să fie valabilă, se cere îndeplinirea următoarelor trei condiții:

a) partea care confirmă tranzacția trebuie să fie capabilă să renunțe la un drept, deoarece confirmarea nu este altceva decât renunțarea la dreptul de a cere anularea;

b) partea care confirmă trebuie să cunoască, în momentul confirmării, viciul care făcea ca tranzacția să fie anulabilă, pentru că numai în acest caz confirmarea este făcută în plină cunoștință de cauză;

c) viciul care făcea ca tranzacția să fie anulabilă trebuie să fi încetat în momentul confirmării. Această regulă este referitoare la incapacitate și la violență. În momentul confirmării unei tranzacții pentru cauză de incapacitate sau violență, incapacitatea sau violența trebuie să fi luat sfârșit, deoarece în cazul contrar confirmarea ar fi lovită de același viciu ca tranzacția anulabilă.

Iar în cazul în care mai multe persoane pot cere declararea nulității (părțile tranzacției sau creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice), confirmarea contractului de către o parte a tranzacției nu le împiedică pe celelalte persoane să invoce nulitatea.

Astfel, fiind pronunțată nulitatea contractului de tranzacție, se produc efectele specifice ale nulității actului juridic.

Contractul de tranzacție nul încetează cu efect retroactiv (*ex tunc*), din momentul încheierii (art. 219 alin. 1 C. civ.). Cu alte cuvinte, toate efectele contractului de tranzacție sunt desființate în trecut, ca și cum nu ar fi existat niciodată vre-o tranzacție între părți. De aici rezultând următoarele efecte:

a) Între părți, contractul fiind nimicit, lucrurile trebuie repuse în situația anterioară încheierii contractului. Deci, prin urmare contractul de tranzacție fusese deja executat în totalitatea sa sau în parte, potrivit art. 219 alin. 2 C. civ., fiecare parte trebuie să restituie tot ceea ce a primit în baza tranzacției nule, iar în cazul imposibilității de restituire, este obligată să plătească contravaloarea prestației. Dacă contractul de tranzacție nu fusese încă executat, atunci efectul anulării se mărginește a împiedica pe viitor executarea sa.

b) Retroactivitatea anulării tranzacției se răsfrânge în contra terților, în cazul când contractul de tranzacție avea ca obiect transferarea unui lucru sau a unui drept real, iar terții au dobândit un drept asupra lucrului. Într-adevăr, dreptul dobânditorului fiind anulat din ziua dobândirii, toate drepturile pe care dobânditorul le-a constituit în favoarea terților se află anulate pe cale de consecință, iar terții vor suferi efectele acestei anulări, conform regulii: *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis*.

Rezoluțiunea contractului de tranzacție

Contractul de tranzacție poate fi desființat în mod retroactiv din cauza unei nulități absolute sau relative; acest mod de desființare a tranzacției se numește *anulare*.

Dar contractul de tranzacție se mai poate desființa și pentru alte cauze: prin împlinirea unei condiții rezolutorii sau prin justiție, în urma reclamației uneia dintre părți, pentru neîndeplinirea obligației celeilalte părți. În aceste cazuri, desființarea tranzacției se operează prin rezoluțiune.

Deși, de regulă, contractul de tranzacție, produce efecte declarative, iar nu efecte constitutive, el are întotdeauna caracter sinalagmatic întrucât generează obligații reciproce și interdependente în sarcina părților. Totuși, rezoluțiunea este posibilă numai dacă una din părți, pe lângă concesiile făcute, și-a asumat o

obligație nouă pe care nu o execută. Cât privește concesiile, s-a apreciat că neexecutarea este exclusă, deoarece este inadmisibilă orice acțiune pentru valorificarea dreptului care a făcut obiectul concesiilor[9].

Referințe bibliografice

1. Cosmovici P., *Tratat de drept civil, Vol. 1. Partea generală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989, p. 212.
2. Idem.
3. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al., *Tratat de drept civil roman*, vol. II, Editura ALL, București, 1998, p. 113.
4. Ibidem, pag. 115.
5. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al., *Traatat de drept civil român*. Vol. II, Editura ALL, București, 1998, p. 531.
6. Răuschi Șt., Ungureanu T., *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1995, p. 91 – 99.
7. Costin M.N., Leș I., Minea M.Șt, Radu D., *Dicționar de drept procesual civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 20
8. Aa se vedea în acest sens: Deak Fr., *Tratat de Drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999, p. 478; Cantacuzino M. B., *Tratat de Drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999, p. 687; Durac Gh., *Drept procesual civil. Actele de dispouiție a părților în procesul civil*, Editură POLIROM, 1999, Iași, p. 167.
9. Stoica V., *Rezoluțiunea și rezilierea contractelor civile*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1997, p. 81.

Prezentat la: 22.10.2017